

१ फेब्रुवारी, २०१८ ते ३० जून, २०२० या  
कालावधीसाठी राज्यातील कृषी सिंचनाच्या  
वापरकर्त्यासाठी घनमापन पद्धतीने पुरवावयाच्या  
पाणीपट्टीचे दर, क्षेत्र व पिक आधारीत करणेबाबत.

**महाराष्ट्र शासन**

**जलसंपदा विभाग**

**शासन निर्णय क्रमांक :- संकीर्ण- २०१४/(४३/१४)/ सिंव्य (धोरण )**

**मंत्रालय, मुंबई - ४०००३२**

**दि. १७.१०.२०१८**

**संदर्भ:** १) जलसंपदा विभाग, शासन निर्णय क्र. संकीर्ण २०१०/(४०७/१०)/सिं.व्य(धो),  
दि.२९ जून, २०११

२) महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण (ठोक प्रशुल्क निर्धारणाकरिता निकषांचे  
निश्चितीकरण व आदेश काढणे) विनियम, २०१३, दि. १५.१०.२०१३.

३) महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाचे आदेश क्र. १/२०१८,  
दि. ११ जानेवारी, २०१८

४) महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाचे शुद्धीपत्रक आदेश क्र. १/२०१८ व  
शुद्धीपत्रक आदेश क्र. २/२०१८

५) जलसंपदा विभाग, शासन निर्णय क्र. संकीर्ण २०१४/(४३/१४)/सिं.व्य(धो),  
दि. २७.०२.२०१८

६) अधीक्षक अभियंता, लाभक्षेत्र विकास प्राधिकरण, नाशिक यांचे पत्र क्र. सिंचन /  
२२६, दि. ११ एप्रिल, २०१८.

७) मुख्य अभियंता, तापी पाटबंधारे विकास महामंडळ, जळगाव यांचे पत्र  
दि. ०२ एप्रिल, २०१८.

८) मुख्य अभियंता, जलसंपदा विभाग, नागपूर यांचे पत्र दि. २७ मार्च, २०१८

९) मुख्य अभियंता, जलसंपदा विभाग, पुणे यांचे पत्र दि. ५ फेब्रुवारी, २०१८

**प्रस्तावना :-**

१.० महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण अधिनियम कलम ११ (घ) मध्ये सिंचन  
व्यवस्थापनाच्या प्रशासकीय कार्यचालन व परिरक्षणाच्या संपूर्ण खर्चाची वसूली परावर्तीत  
होईल अशा तळेने पाण्याची दर (जलप्रशुल्क) पद्धती ठरविणे व उपखोरे, नदी खोरे आणि  
राज्यस्तरावरील पाणीपट्टी आकरण्याचे निकष मजनिप्रा मार्फत ठरविणे व त्यानुसार पाणीपट्टी  
दर निश्चित करण्याची तरतुद आहे.

२.० त्यानुसार संदर्भाधीन शासन निर्णयान्वये सन २०१० ते २०१३ साठी जलदर निर्धारित  
करण्यात आले. त्यानंतर जल प्रशुल्क दर विविध कारणामुळे सुधारित होऊ शकले नाहीत.  
त्यामुळे सन २०१० ते २०१३ या कालावधीसाठी निश्चित केलेल्या जल प्रशुल्क दरास शासन  
आदेशानुसार मुदतवाढ देण्यात आली होती.

तदनंतर महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिरणाचे आदेश क्र. १/२०१८ दिनांक ११ जानेवारी २०१८ तसेच शुद्धीपत्रक आदेश क्र. १/२०१८ व शुद्धीपत्रक आदेश क्र. २/२०१८ नुसार महाराष्ट्र राज्यात घरगुती, औद्योगिक व कृषी सिंचन प्रयोजनार्थ वापरल्या जाणाच्या पाण्यासाठी १ फेब्रुवारी २०१८ ते ३० जून २०२० या कालावधीसाठी ठोक जलदराचे पुनर्विलोकन व सुधारणा आदेश संदर्भाधीन क्र. ५ चा शासन निर्णय अंमलबजावणीसाठी निर्गमित करण्यात आला आहे.

सदर महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिरणाच्या आदेशातील परिशिष्ट क्र. १ मध्ये प्रवाही सिंचनाखालील नोंदणीकृत पाणी वापर संस्था, वैयक्तिक लाभधारक व खाजगी उपसा सिंचन योजना याकरिता पाण्याचे घनमापन पद्धतीचे दर निश्चित करण्यात आले आहेत. तसेच महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिरणाच्या आदेशातील अ. क्र. १ नुसार सिंचनासाठीचा संपूर्ण पाणी पुरवठा व पाणीपट्टी आकारणी घनमापन पद्धतीने करणे प्रस्तावित असुन संक्रमण कालावधीत पाणी मोजमाप यंत्रे बसवेपर्यंत प्रकल्प / कालवा / शाखेवरील पडलेली ऊयुटी (हेक्टर / घमी) व क्षेत्रानुसार घनमापन पद्धतीने आकारणी करण्याबाबत निर्देशित करण्यात आले आहे.

परंतु, संक्रमण कालावधीत क्षेत्रीय परिस्थितीचा विचार करता प्रकल्प / कालवा / शाखेवरील पडलेली ऊयुटी (हेक्टर / घमी) व क्षेत्रानुसार ज्या ठिकाणीचे क्षेत्र अद्याप पाणी वापर संस्थेस हस्तांतरीत झालेले नाही व ज्या ठिकाणी वैयक्तिक लाभधारकांना पाणी पुरवठा होत आहे, त्या ठिकाणी घनमापन पद्धतीने पाण्याची मोजणी अशक्य आहे. तसेच त्याएवजी पडलेल्या ऊयुटी (हे/घमी) नुसार घनमापन पद्धतीने आकारणी करणे देखील संयुक्तीक होणार नाही. याबाबत विविध महामंडळे, सिंचन व्यवस्थापनाशी संबंधीत मुख्य अभियंता यांनी शासनास अडचणी नमुद केल्या असुन अनेक बैठकीत चर्चा झाली आहे.

या चर्चा व क्षेत्रिय अहवालानुसार सद्यस्थितीत सिंचन व्यवस्थापनातील मंजुर पदांपैकी बरीच पदे रिक्त आहेत व भविष्यात देखील आस्थापना खर्च कमी करण्यासाठी नवीन पदभरती करणे शक्य नाही. शासनाच्या दि. १७.११.२०१६ च्या शासन निर्णयानुसार महामंडळास पाणीपट्टी महसुलातुनच सिंचन प्रकल्पांची / कालव्यांची देखभाल दुरुस्ती व काही प्रमाणात आस्थापना खर्च भागवावयाचा असल्याने परिणाम कारक महसुली जमा करणे आवश्यक आहे. या सर्व अडचणीचा विचार करता संपूर्ण राज्यामध्ये घनमापन पद्धतीने वैयक्तिक शेतकऱ्यांना पाणीपुरवठा करणे शक्य नाही. तसेच मोजमाप यंत्रे नसल्यास व प्राधिकरणाचे आदेशात नमुद केल्यानुसार प्रकल्प / कालवा / शाखेवरील पडलेली ऊयुटी (हेक्टर / घमी) व क्षेत्रानुसार घनमापन पद्धतीने आकारणी केल्यास, प्रत्येक शाखेसाठी, कालव्यासाठी व प्रकल्पासाठी एकाच पिकाला वेगवेगळे दर येण्याची शक्यता नाकारता येत

नाही. कारण एकाच प्रकल्पाचे लाभक्षेत्रामध्ये भोगोलिक व भूस्तर परिस्थिती वेगळी असु शकते व तेथील प्रत्यक्ष पाणीवापर वेगळा असु शकतो. तसेच एकाच विभागातील विविध प्रकल्पांवर एकाच पिकासाठी वेगवेगळी पाणीपट्टी निर्धारीत होऊ शकते.

ऊऱ्युटी पध्दतीने दर आकारणी करताना प्रत्यक्ष पाणी वापर हा अप्रत्यक्षपणे घनमापनाने मोजला जातो, जो उचित नाही. आकारणी ही थेट मोजमापावर असणे अधिक पारदर्शक व उचित असते. त्यामुळे ऊऱ्युटी पध्दतीने अप्रत्यक्ष घनमापन करून वैयक्तिक लाभधारकांवर आकारणी करणे उचित होत नाही. यास्तव ज्या ठिकाणीचे क्षेत्र अद्याप पाणी वापर संस्थेस हस्तांतरीत झालेले नाही, व ज्या ठिकाणी वैयक्तिक लाभधारकांना पाणी पुरवठा होत आहे, त्या ठिकाणी घनमापन पध्दतीने दर आकारणी शक्य नसल्याने त्या ठिकाणी पाणीपट्टीचे दर पीक व क्षेत्राधारीत करण्याचे आवश्यक ठरते. त्यानुसार कृषी सिंचन प्रयोजनार्थ वापरल्या जाणाऱ्या पाण्याच्या जलदर आकारणी पध्दतीत सुधारणा करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. याबाबत पुढील प्रमाणे निर्णय घेण्यात येत आहे.

### शासन निर्णय :-

या दोन्ही घनमापन व क्षेत्र/ पिक आधारीत जलदरांची अंमलबजावणी पुढील प्रमाणे करावी.

१. प्रकल्पाचे लाभक्षेत्रा पैकी ज्या क्षेत्रामध्ये पाणी वापर संस्था स्थापन झाली आहे. तसेच लाभधारकांना ज्या ठिकाणी मोजून पाणी देता येणे शक्य आहे, त्या ठिकाणी होणाऱ्या पाणी पुरवठ्यास महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाचे आदेश क्र. १/२०१८ दिनांक ११ जाने २०१८ तसेच शुद्धीपत्रक आदेश क्र. १/२०१८ व शुद्धीपत्रक आदेश क्र. २/२०१८ नुसार महाराष्ट्र राज्यात कृषी सिंचन प्रयोजनार्थ वापरल्या जाणाऱ्या पाण्यासाठी घनमापन पध्दतीचे दरानुसार घनमापन दर आकारणी करण्यात यावी.
२. प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रापैकी ज्या क्षेत्रामध्ये अद्याप पाणी वापर संस्था झालेली नाही अशा ठिकाणी पाणी वापर संस्था स्थापन होईपर्यंतच्या कालावधी पर्यंत, वरील घनमापन दरास आधारभूत मानून, या शासन निर्णयात कृषी सिंचन प्रयोजनार्थ वापरल्या जाणाऱ्या पाण्याच्या पाणीपट्टीचे दर पीक व क्षेत्र आधारीत, खाजगी उपसा सिंचन योजना व प्रवाही सिंचनाकरिता अनुक्रमे परिशिष्टे “क” व “ख” नुसार निश्चीत केल्याप्रमाणे दर आकारणी करण्यात यावी.

शासकीय उपसासिंचन योजनांसाठी चे दर व परिगणना पध्दती संदर्भात महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरणाच्या आदेशातील तरतुदी मध्ये कोणताही बदल नाही. (प्रत सोबत जोडली आहे )

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या [www.maharashtra.gov.in](http://www.maharashtra.gov.in) या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेताक २०१८१०१७१८००२०५६२७ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(अ.वा. सुर्वे)

सोबत:- परिशिष्टे “ क ” व “ ख ”

सचिव (लाक्षेवि)

प्रति,

१. मा. राज्यपालांचे सचिव.
२. मा. मुख्यमंत्र्यांचे सचिव.
३. मा. उपमुख्यमंत्र्यांचे सचिव.
४. सर्व मा. मंत्री यांचे खाजगी सचिव.
५. सर्व मा. राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव.
६. सामान्य प्रशासन विभाग, मंत्रालय, मुंबई ३२
७. वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई ३२
८. नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई ३२
९. महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई ३२
१०. नगर विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई ३२
११. ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई ३२
१२. उद्योग, उर्जा व कामगार विभाग, मंत्रालय, मुंबई ३२
१३. कृषी व पशुसंवर्धन, दुर्गंध विकास व्यवसाय व मत्स्य व्यवसाय (कृषी) विभाग, मंत्रालय, मुंबई सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग, मंत्रालय, मुंबई ३२
१४. सार्वजनिक बांधमाक विभाग, मंत्रालय, मुंबई ३२
१५. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता)-१, महाराष्ट्र, मुंबई.
१६. महालेखापाल (लेखापरिक्षा)-१, महाराष्ट्र, मुंबई.
१७. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता)-२, महाराष्ट्र, नागपूर.
१८. महालेखापाल (लेखापरिक्षा)-२, महाराष्ट्र, नागपूर.
१९. मुख्य सचिव, सामान्य प्रशासन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२०. प्रधान सचिव (जलसंपदा), जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२१. सचिव (लाक्षेवि), जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२२. सचिव (प्रकल्प व समन्वय), जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२३. सचिव पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२४. सचिव जलसंधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

२५. सचिव ग्राम विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२६. मंत्रालयातील इतर विभाग.
२७. सचिव, महाराष्ट्र जलसंपत्ती नियमन प्राधिकरण, मुंबई.
२८. सर्व कार्यकारी संचालक, जलसंपदा विभाग.
२९. सर्व महासंचालक, जलसंपदा विभाग.
३०. विशेष कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ, मुंबई.
३१. सर्व मुख्य अभियंता व सहसचिव, जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
३२. सर्व मुख्य अभियंता, जलसंपदा विभाग.
३३. मुख्य अभियंता, महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ, मुंबई.
३४. मुख्य अभियंता, महाराष्ट्र जिवन प्राधिकरण, मुंबई.
३५. सर्व उपसचिव, जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
३६. सर्व अधीक्षक अभियंता, जलसंपदा विभाग.
३७. सर्व अवर सचिव, जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
३८. सर्व कक्ष अधिकारी, जलसंपदा विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
३९. निवडनस्ती कार्यासन सिंच्य धोरण.

## परिशिष्ट " क "

### खाजगी उपसा सिंचन योजनांसाठी पिकनिहाय, क्षेत्राधारीत निहाय जलदर (दर - रुपये प्रति हेक्टरी)

अ.क्र.	वर्गवारी	पाणीपुरवठा स्रोत	१ फेब्रुवारी २०१८ ते ३० जून, २०२० या कालावधीचे उपसा सिंचनाचे दर				
			ऊस / केळी	फलबाग	अन्य पिके		
			प्रवाही	प्रवाही	खरीप	रब्बी	उन्हाळ
1	आश्वासित पाणीपुरवठा	मोठ्या प्रकल्पांचे जलाशय	१८३०	१४०१	१०४	१४६	२९३
2		मध्यम प्रकल्पांचे जलाशय, मोठ्या व मध्यम प्रकल्पांचे कालवे, साठवण तलाव	१४६४	११२२	८३	११७	२३४
3	वहनव्यायासह नियंत्रित पाणीपुरवठा	धरणाच्या कालच्या बाजुचा नदीचा नियंत्रित भाग/ उर्ध्व भागातील जलाशयाचा आधार असलेले को.प. बंधारे/ जलविद्युत केंद्राचे अवजल	११२२	८३९	३९	५९	११७
4	अंशात: आश्वासित पाणीपुरवठा	लघु प्रकल्पाचे कालवे, जलाशयाचा आधार नसलेले को.प. बंधारे व कोणताही बंधारा नसलेली अनियंत्रित व्यवस्था	३६६	२८३	१७	१७	२९
5	पाणीवापर कत्यां संस्थेने किमान ८ महिन्यांच्या पाणीवापराच्या क्षमते इतका स्वखर्चाने बांधलेला व स्वखर्चाने व्यवस्थापण होत असलेले धरण / बंधारा	पाणीवापर कत्यां संस्थेने किमान ८ महिन्यांच्या पाणीवापराच्या क्षमते इतका स्वखर्चाने बांधलेला व स्वखर्चाने व्यवस्थापण होत असलेले धरण / बंधारा	७६	५९	०	३	३

नोट - मजनिप्रा आदेश क्र. ०१/२०१८, दि.११ जानेवारी, २०१८ मधील परिशिष्ट क्र.१ (परिच्छेद १.२) तील तरतुदीनुसार ठिबक सिंचनासाठीची दर आकारणी करण्यात यावी.

## परिशिष्टे " ख "

प्रवाही सिंचनाकरिता हंगामनिहाय, पिकनिहाय, क्षेत्रनिहाय परिगणित प्रस्तावित जलदर

(दर - रुपये प्रति हेक्टरी)

अ.क्र.	हंगाम	१ फेब्रुवारी २०१८ ते ३० जून, २०२० या कालावधीचे क्षेत्र व पीक आधारीत दर	
		पीकाचे नांव	दर
१	खरीप	अन्नधान्य भुईमुग भात व इतर खरीप पीके ( दराची सरासरी)	४१५
		भाजीपाला व कांदे	९००
	खरीप दुहंगामी	मिरची, तुर, आले	१८०
		कापुस	६७५
	खरीप बारमाही	उस, केळी	१५७५
		फळबागा	११८५
२	रब्बी	भाजीपाला	१६००
		गहु रब्बी भात रब्बी भुईमुग इतर रब्बी पीके ( दराची सरासरी)	७५०
	रब्बी दुहंगामी	मिरची, तुर, आले	३६०
		कापुस	१३५०
	रब्बी बारमाही	उस, केळी	३१५०
		फळबागा	२३७०
३	उन्हाळ	भाजीपाला	२७००
		भुईमुग, भात	१३३०
	उन्हाळ दुहंगामी	मिरची, तुर, आले	५४०
		कापुस	२०२५
	उन्हाळ बारमाही	उस, केळी	४७१०
		फळबागा	३५२५